ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗУВАННІ ТА В ІНШИХ ЦІЛЯХ

СМАГЛЮК Сергій Васильович - кандидат юридичних наук, заступник начальника ГУНП у Волинській області – начальник кримінальної поліції
ORCID https://orcid.org/0009-0000-3408-5776
УДК: 342.95 (477)
DOI: https://doi.org/10.32782/ep.2024.2.50

У статті наголошено на тому, що доречно виокремити наступні напрями використання результатів НСРД й відповідні форми їх реалізації: процесуальний, який полягає у безпосередньому доказуванні обставин, передбачених ст. 91 КПК України; організаційно-процесуальний, який полягає у доведення обставин організаційно-процесуального характеру, пов'язаного із рухом кримінального провадження; організаційно-тактичний, який полягає у криміналістичному забезпеченні розслідування. Кожний із напрямів використання результатів НСРД та форми їх реалізації є як досить самостійним засобом підвищення ефективності досудового розслідування та виконання завдань кримінального провадження.

Акцентовано увагу на тому, що важливим моментом реалізації кожного з напрямів використання результатів НСРД та їх форм є нормативно закріплений процесуальний порядок їх реалізації. Це виступає передумовою досягнення мети використання результатів НСРД, дотримання законності реалізації цих матеріалів у кримінальному провадженні, а також гарантією охорони прав, свобод та законних інтересів його учасників.

Зазначено, що особливістю напрямів використання результатів НСРД (процесуального, організаційно-процесуального, організаційно-тактичного) та форм їх реалізації в кримінальному провадженні є притаманний кожному з них процесуальний порядок, який має визначатися з урахуванням змісту, характеру, форми існування результатів НСРД та мети їх використання. При цьому вказаний процесуальний порядок має відповідати вимогам належної правової процедури і передбачати процесуальні гарантії прав та свобод учасників кримінального провадження. Це має опосередковуватися відповідним процесуальним оформленням факту реалізації кожного з напрямів, встановленням процесуально-правових вимог до змісту та властивостей інформації, отриманої в результаті НСРД, та форм її існування і використання в межах кожного із напрямів. При цьому слід зауважити, що кожний напрям та його форма реалізується у властивому їм процесуальному порядку.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, результати негласних слідчих (розшукових) дій, доказування, інші цілі, передання інформації, напрями використання.

Постановка проблеми

Щодо значення та ролі НСРД у кримінальному процесі, то, досліджуючи питання їх проведення, науковці зауважують, що негласні засоби отримання інформації про злочин можуть бути ефективним інструментом отримання доказів у кримінальному провадженні [1, с. 57], а також уточнюють, що проведення НСРД є важливим засобом встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення [2, с. 246]. Така характеристика цього інституту кримінального процесуального права та регламентованих ним процесуальних дій обумовлена їх функціональним призначенням в системі кримінальної процесуальної діяльності на етапах досудового розслідування і судового провадження.

Як вважається, використання потенціалу НСРД обмежується поширеним серед науковців та практиків баченням їх ролі у доказуванні лише як засобів збирання доказів. Це призводить до того, що ці дії реалізуються виключно на етапі отримання доказів без урахування специфіки їх здійснення як за напрямами, так і стосовно кожного з етапів доказування. Тому є підстави для розширення бачення функціонального призначення НСРД у доказуванні, а також використання матеріалів проведення цих дій. Вважаємо, що ці пропозиції сприятимуть підвищенню ефективності використання матеріалів НСРД під час доказування у кримінальному провадженні.

Стан дослідження теми

Окремі проблемні аспекти, пов'язані з особливостями використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні, розглядали такі вітчизняні науковці, як Р. І. Благута, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевий, О. Ф. Долженков, В. Г. Дрозд, О. М. Дроздов, О. В. Капліна, М. П. Климчук, М. В. Корнієнко, С. С. Кудінов, О. О. Левандаренко, Л. М. Лобойко, О. В. Мартовицька, Д. М. Мірковець, Д. І. Никифорчук, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, О. П. Снігерьов, С. Р. Тагієв, О. Ю. Татаров, В. Г. Уваров, Ж. В. Удовенко, М. В. Шепітько, Р. М. Шехавцов, А. В. Шило, М. Є. Шумило та інші. Проте у вітчизняній кримінальній процесуальній доктрині все ще майже відсуні наукові розвідки, присвячені напрямам використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій як у доказуванні, так і в інших цілях.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб виокремити напрямки використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні та в інших цілях. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати мету введення інституту НСРД у кримінальну процесуальну діяльність; проаналізувати напрямки використання результатів НСРД для доведення фактів та обставин, які мають значення для конкретного кримінального провадження та підлягають доказуванню; використання результатів НСРД як підстави для проведення слідчих (розшукових) та інших НСРД; використання результатів НСРД у процесуальному доказуванні в інших цілях або передання інформації та сутність інших напрямків (процесуального, організаційно-процесуального, організаційно-тактичного).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором у межах роботи було виокремлено принципово нові напрямки використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні та в інших цілях та проаналізовано їх нетипові особливості.

Виклад основного матеріалу

В. О. Шерудило акцентовано увагу, що інститут слідчих (розшукових) дій, різновидом яких є інститут НСРД, завжди був у центрі уваги науковців та практиків, оскільки слідчі дії є основним засобом інформаційного забезпечення процесу доказування у кримінальному провадженні [3, с. 308–309]. Цю позицію в інший спосіб можна трактувати таким чином: слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії характеризуються як один з основних засобів збирання доказів у кримінальному провадженні. При цьому, як вказує О. Ю. Шевчук, негласна діяльність, маючи чітко виражену гносеологічну природу, є специфічною формою пізнання і спрямована на вивчення фрагмента об'єктивної дійсності – фактичних даних, що відбивають і відтворюють подію злочину, а пізнання, що посідає основне місце в діяльності, не є самодостатнім процесом – воно спрямоване на забезпечення інтересів кримінального судочинства, тобто виконання завдань, що сформульовані в КПК України [4, с. 301]. Ми поділяємо цю позицію, адже вона не тільки показує роль НСРД в кримінальній процесуальній діяльності в цілому та доказуванні зокрема, а також вказує на їх зв'язок із забезпеченням виконання завдань кримінального провадження.

Звертаємо увагу на те, що мета уведення інституту НСРД у кримінальну процесуальну діяльність як засобу її здійснення, а також мета проведення конкретних їх видів

під час розслідування в науці кримінального процесу переважно пов'язуються науковцями із забезпеченням реалізації завдяки НСРД такого елементу доказування, як збирання доказів. Д. Б. Сергєєва зазначає, що інститут НСРД, який передбачений гл. 21 чинного КПК України, є надзвичайно важливим засобом отримання доказів у кримінальних провадженнях в умовах кількісноякісних змін злочинності в Україні [1, с. 56]. В цілому можна погодитися із наведеним баченням стосовно ролі цих засобів, адже зазначена позиція дійсно відображає основне призначення вказаних дій у кримінальному провадженні. Зі свого боку зазначимо, що, говорячи про НСРД, слід розуміти, що це не лише і не виключно засоби отримання доказів. На погляд автора, цим їх функціональне призначення у кримінальному провадженні не вичерпується, що підтверджується результатами поведеного нами дослідження.

Як ми вже зазначали, НСРД як засоби доказування використовуються на досудовому розслідуванні під час діяльності з доведення обставин, передбачених ст. 91 КПК України, а також ухвалення процесуальних рішень. До того ж НСРД є засобами: а) збирання доказів у випадках, визначених ст. 246 КПК України; б) перевірки доказів, отриманих у результаті проведення інших процесуальних дій під час досудового розслідування; в) отримання даних для обґрунтування процесуальних рішень та формування (аргументації) правової позиції суб'єкта доказування [5, с. 71–73].

Власне, що стосується використання результатів НСРД під час кримінального процесуального доказування, то в роботі нами запропоновано виділення окремого процесуального напряму, який охоплює такі форми використання результатів НСРД: доведення фактів та обставин, що мають значення для конкретного кримінального провадження та підлягають доказуванню; як підстава для проведення слідчих (розшукових) та інших НСРД з метою отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів; як докази для обґрунтування підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення; як інформація, що свідчить про виявлення ознак кримінального правопорушення і в такому разі є підставою для початку досудового розслідування; як докази в іншому кримінальному провадженні [5, с. 71–73]. У цьому підрозділі розкриємо зміст наведеного вище процесуального напряму стосовно використання результатів НСРД у процесуальному доказуванні та в інших цілях або передання інформації.

Щодо використання результатів НСРД для доведення фактів та обставин, які мають значення для конкретного кримінального провадження та підлягають доказуванню. Як відомо, ці обставини визначені у ст. 91 КПК України, яка охоплює перелік різних за своїм характером явищ та станів, що мають юридичне значення для кримінального провадження, а тому їх встановлення дає можливість ухвалити законне та обґрунтоване рішення у ньому і тим самим виконати завдання кримінального провадження. У науці кримінального процесу їх називають предметом доказування. Під ним, як правило, розуміють сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом обставин, які необхідно встановити у кожному кримінальному провадженні і які мають правове значення для правильного його вирішення по суті [6, с. 101]. Це характеризує вказане поняття як одну із центральних категорій доказування та важливий елемент змісту відповідної діяльності.

Отже, можна сказати, що предмет доказування як імперативна за своїм характером кримінальна процесуальна норма визначає спрямованість пізнавально-пошукової діяльності оперативного підрозділу, дізнавача, слідчого, прокурора, а також окреслює шуканий наслідок (результат) їх діяльності. З цього приводу вказується, що головною кінцевою метою процесу доказування у кримінальному провадженні є отримання знань, максимально наближених до об'єктивної реальності, досягнення чого стає можливим, коли повно та достовірно будуть установлені всі обставини, що мають значення для розкриття вчиненого кримінального правопорушення, особа, яка його вчинила, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження [7, с. 14]. І як було вже неодноразово зазначено у цьому дослі-

дженні, засобами здійснення доказування серед іншого є НСРД. Зокрема, цей висновок базується на аналізі статей 92, 223, 246, 256 КПК України та позицій науковців і практиків.

Стосовно використання результатів НСРД як підстави для проведення слідчих (розшукових) та інших НСРД з метою отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів, а також щодо їх використання для обґрунтування підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, то ми визнаємо таку можливість, яка не тільки підтверджена результатам нашого дослідження, а й на це вказується науковцями [8; 9]. Зазначається, що НСРД є потужним, а в окремих випадках – необхідним інструментом у встановленні наявності обґрунтованої підозри [10, с. 100]. Але знову-таки слід зазначити, що ці форми використання результатів НСРД, базуючись на тому, що в основі відповідних дій та рішень мають бути покладені докази, а тому вони повинні базуватися на тому самому алгоритмі дій (процесуальному порядку), який вище був наведений з приводу використання результатів НСРД для доведення фактів та обставин, що мають значення для конкретного кримінального провадження та підлягають доказуванню. Тобто зміст дій сторони обвинувачення із використання результатів НСРД як підстави для проведення слідчих (розшукових) та інших НСРД або для обґрунтування підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення становлять дії зі збирання, перевірки, оцінки та використання результатів НСРД як доказів, але останньому етапу має обов'язково передувати розсекречування та відкриття результатів НСРД, що є умовою їх включення у систему доказів.

Продовжуючи дослідження основного питання дослідження, проаналізуємо такий недостатньо повно досліджений аспект інституту НСРД як використання результатів НСРД у процесуальному доказуванні в інших цілях або передання інформації. Зауважимо, що, як засвідчило проведене дослідження, фактичні дані отримані в результаті проведення НСРД, є важливим джерелом доказів у кримінальному провадженні. В більшості випадків отримана в результаті проведення НСРД інформація стосується конкретного кримінального провадження, в рамках якого вони і здійснювалися, але існує певний відсоток випадків, коли матеріали проведених НСРД містять відомості про інші кримінальні правопорушення. Виникає закономірне питання використання таких матеріалів у розслідуванні та доказуванні щодо цих кримінальних правопорушень.

За загальними правилами доказування ті фактичні дані, які отримані в межах конкретного кримінального провадження, в ньому ж і використовуються. Тому отримана «супутня» інформація по інших кримінальних правопорушеннях потребує відповідного реагування з боку уповноважених осіб, в розпорядженні яких вона знаходиться, слідчого, прокурора. Можливість використати таку інформацію в інших кримінальних провадженнях передбачена ст. 257 КПК України, яка надає можливість використання результатів НСРД в інших цілях або передання інформації. Рішення про таке використання приймається слідчим суддею за клопотанням прокурора, за правилами статей 247, 248 КПК України, передбаченими для розгляду клопотань щодо проведення НСРД. Як зазначається, використання відомостей, отриманих у результаті проведення НСРД, в іншому кримінальному провадженні є одним із багатьох напрямів використання результатів НСРД у кримінальному судочинстві [11, с. 39].

Зважаючи на те, що процедура прийняття рішення про використання результатів НСРД в інших цілях раніше не досліджувалася на монографічному рівні, необхідно проаналізувати та визначити процесуальний порядок і етапи прийняття рішення про таке використання. Доведення інформації про виявлені ознаки іншого кримінального правопорушення відбувається згідно з правилами документообігу і процесуальними нормами детально не регламентується. Як правило, передача даних про виявлені ознаки або дані відбувається за допомогою внутрішніх службових документів, наприклад, рапорту уповноваженої особи. Так, оперуповноважений або слідчий, які проводили НСРД в межах кримінального

провадження та за її результатами виявили інформацію, що свідчить про вчинення інших кримінальних правопорушень або може бути використана для розслідування в інших кримінальних провадженнях, повідомляють про це прокурора, який здійснює процесуальне керівництво та уповноважений КПК ініціювати перед слідчим суддею розгляд питання про використання таких матеріалів в інших цілях.

Висновки

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що доречно виокремити наступні напрями використання результатів НСРД й відповідні форми їх реалізації: процесуальний, який полягає у безпосередньому доказуванні обставин, передбачених ст. 91 КПК України; організаційно-процесуальний, який полягає у доведення обставин організаційно-процесуального характеру, пов'язаного із рухом кримінального провадження; організаційно-тактичний, який полягає у криміналістичному забезпеченні розслідування. Кожний із напрямів використання результатів НСРД та форми їх реалізації є як досить самостійним засобом підвищення ефективності досудового розслідування та виконання завдань кримінального провадження.

Важливим моментом реалізації кожного з напрямів використання результатів НСРД та їх форм є нормативно закріплений процесуальний порядок їх реалізації. Це виступає передумовою досягнення мети використання результатів НСРД, дотримання законності реалізації цих матеріалів у кримінальному провадженні, а також гарантією охорони прав, свобод та законних інтересів його учасників.

Особливістю напрямів використання результатів НСРД (процесуального, організаційно-процесуального, організаційно-тактичного) та форм їх реалізації в кримінальному провадженні є притаманний кожному з них процесуальний порядок, який має визначатися з урахуванням змісту, характеру, форми існування результатів НСРД та мети їх використання. При цьому вказаний процесуальний порядок має відповідати вимогам належної правової процедури і передбачати процесуальні гарантії прав та свобод учасників кримінального провадження. Це має опосередковуватися відповідним процесуальним оформленням факту реалізації кожного з напрямів, встановленням процесуально-правових вимог до змісту та властивостей інформації, отриманої в результаті НСРД, та форм її існування і використання в межах кожного із напрямів. При цьому слід зауважити, що кожний напрям та його форма реалізується у властивому їм процесуальному порядку.

Література

1. Сергєєва Д. Б. Правові та фактичні підстави провадження негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 56–65.

2. Базір С. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування одержання неправомірної вигоди суддями. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 246-252.

3. Шерудило В. О. Актуальні проблеми проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування. Актуальні проблеми досудового розслідування : матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2017 р.) : Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 306–309.

4. Шевчук О. Ю. Значення негласних слідчих (розшукових) дій при забезпеченні досудового розслідування кримінальних проваджень. Актуальні проблеми досудового розслідування : матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2017 р.) : Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 299–302.

5. Смаглюк С. В. Напрями використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій: процесуальний та криміналістичний аспекти. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 30 черв. 2022 р.). С. 71-73.

6. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб. / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю. І. Азаров, С. О. Заїка, О. В. Кубарєва, О. В. Римарчук, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, А. В. Фо-

ростяний, О. Ю. Хабло. Видання 5-те, переробл. і доповн. Київ, 2020. 497 с.

7. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / [О. О. Бондаренко, Г. І. Глобенко, В. В. Романюк та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Юхна. Харків : ХНУВС, 2018. 156 с.

8. Шило А. В. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 20 с.

9. Шило А. В. Напрями використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2018. Том 29 (68). № 6. С. 137-142.

10. Нечаєва І. О. Чинчик А. Р. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні під час досудового розслідування. Напрями реформування кримінального процесуального законодавства в Україні : зб. матеріалів науково-практичного семінару (м. Харків, 10 березня 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 100-102.

11. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результаті негласних слідчих (розшукових) дій: науково-методичні рекомендації для підрозділів Національної поліції України / Цуцкірідзе М. С., Мартовицька О. В., Романюк В. В., Бурлака В. В. та ін. Х.: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2022. 82 с.

USING THE RESULTS OF SECRET INVESTIGATIVE (RESEARCH) ACTIONS FOR PROOF AND OTHER PURPOSES

The article emphasizes that it is appropriate to single out the following areas of use of the results of NSRD and the corresponding forms of their implementation: procedural, which consists in directly proving the circumstances provided for in Art. 91 of the CPC of Ukraine; organizational-procedural, which consists in proving the circumstances of an organizational-procedural nature related to the movement of criminal proceedings; organizational and tactical, which consists in forensic investigation. Each of the directions of using the results of the NSRD and the form of their implementation is a fairly independent means of increasing the effectiveness of pre-trial investigation and fulfilling the tasks of criminal proceedings.

Attention is focused on the fact that an important point in the implementation of each of the areas of use of NSRD results and their forms is the normatively established procedural order of their implementation. This is a prerequisite for achieving the goal of using the results of the NSRD, observing the legality of implementing these materials in criminal proceedings, as well as guaranteeing the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of its participants.

It is noted that a feature of the directions of using the results of the NSRD (procedural, organizational-procedural, organizational-tactical) and the forms of their implementation in criminal proceedings is the procedural order inherent in each of them, which must be determined taking into account the content, nature, form of existence of the results of the NSRD and their purpose using. At the same time, the specified procedural order must meet the requirements of due legal procedure and provide for procedural guarantees of the rights and freedoms of participants in criminal proceedings. This should be mediated by the appropriate procedural registration of the fact of the implementation of each of the directions, the establishment of procedural and legal requirements for the content and properties of the information obtained as a result of NSRD, and the forms of its existence and use within each of the directions. At the same time, it should be noted that each direction and its form is implemented in its own procedural order.

Key words: secret investigative (search) actions, results of secret investigative (search) actions, evidence, other purposes, transfer of information, directions of use.